

جایگاه زن در ایران عصر صفوی؛ از سیاست تا اقتصاد

خبرگزاری مهر-گروه دین و اندیشه: شاید بتوان دوران صفویه را دوران تحکیم سنت حکومت زنان در تاریخ دانست...

خبرگزاری مهر-گروه دین و اندیشه: شاید بتوان دوران صفویه را دوران تحکیم سنت حکومت زنان در تاریخ دانست، زیرا از این دوران بود که به طور برجسته تر ما با فعالیت زنان در مرحله سیاست رو به رو هستیم. این دوره که زنان را از نظر استقلال مالی و آموزشی به زنان برگزیده مبدل کرده بود باعث شد تا زنان ابزار و وسائل لازم را برای شرکت در مسائل و مشکلات سیاسی و امور شهرداری به دست بیاورند. تحقیق و بررسی پیرامون اقشار مختلف جامعه در تاریخ می تواند انعکاس دهنده بسیاری از مطالب باشد. واقعیت آن است که تاریخ اجتماعی و نوع برخورد هر حاکمیت با مسائل جامعه و حتی افراد آن جامعه متفاوت بود و از همین تفاوت ها می توان به تحلیلی جامعه شناختی و یا روان شناختی دست یافت. زنان نیز به عنوان نیمی از اعضای تشکیل دهنده یک جامعه همواره در تاریخ ایران مطرح بوده و تاریخ گواه بر وجود زنان فداکار و خیراندیش بسیاری است.

باید گفت هر دوره و با روی کار آمدن هر سلسله از حاکمیت های تاریخی نوع نگاه به مسئله زنان چگونگی برخورد با آنان و نحوه مشارکت این قشر در مسائل مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی متفاوت بوده است. در این نوشتار بر آنیم تا نگاهی بیاندازیم به جایگاه زنان در عصر صفوی و چگونگی فعالیت آنان در زمینه های مختلف.

طبق اسناد و کتب تاریخی در دوران صفوی شاهد چند گروه از زنان می باشیم. گروهی از زنان که جزء دهقانان و کشاورزان می باشند. گروهی که طبقات بالای جامعه را تشکیل می دهند و گروه دیگر که جزء طبقات سوم و در ردیف کنیزان و زنان حرم سرا می باشند. در سفرنامه های دوران صفوی پیروامون جایگاه زنان در این دوران گفته شده که بیش از نیمی از کارها توسط زنان خدمتکار انجام می شد نه زنانی که همانند مردان بر اسب سوار بوده و همانند آنان لباس می پوشیدند. اما زنان درباری اشراف صفوی دارای عناوینی و القاب خاصی بوده اند که با توجه به مقام و مرتبه اجتماعی به آن ها اطلاق می شد، عنوان بیگم تنها به خواهران و دختران اطلاق می شد و به زنان دیگر عنوان خانم داده شده است و بزرگترین و محترم ترین زن حرم سرا را که به دلایل مختلف بر دیگران برتری داشت مطلقاً بیگم می نامیدند. مثلاً در زمان شاه عباس این مقام به عمه های شاه عباس زینت بیگم و خواهرش پری خان خانم اختصاص داشت. در دوران صفویه دختران خاندان حکومتی برای ایجاد پیوند بین امرای بزرگ و خاندان سلطنتی بیشتر با افراد خاندان های بزرگ ازدواج می کردند. زیرا این پیوند ها سبب تقویت قدرت دولت مرکزی و جلوگیری از تمرکز گریزی می شده است.

از دوران شاه طهماسب اول قدری تفاوت در نحوه و عملکرد در خصوص زنان صورت گرفت. از آن جا که طهماسب اول مردی متدین بود زنان در دوران او بسیار محدود از خانه مگر به ضرورت بیرون می آمدند. اما باز هم فعالیت های خود را همچنان ادامه می دادند. در این برهه زنان از هر موقعیت و فرصتی برای کسب علم و دانش زمان خود سود برده و با نشان دادن استعداد های ذاتی خود نه تنها تحصیل می کردند بلکه به دیگران هم درس می دادند. در همین دوران شاه طهماسب مؤسساتی آموزشی برای دختران در شهرهای مختلف ساخته شد و در شهرهای مشهد، سبزوار، استرآباد، قم، کاشان و... دختران نزد معلمان زن به تعلیم مشغول بودند.

شاید بتوان دوران صفویه را دوران تحکیم سنت حکومت زنان در تاریخ دانست زیرا از این دوران بود که به طور برجسته تر ما با فعالیت زنان در مرحله سیاست رو به رو هستیم. این دوره که زنان را از نظر استقلال مالی و آموزشی به زنان برگزیده مبدل کرده بود باعث شد تا زنان ابزار و وسائل لازم را برای شرکت در مسائل و مشکلات سیاسی و امور شهرداری به دست بیاورند.

نمونه بارز از فعالین حوزه سیاست در این دوران "پری خانم" است کسی که با تحریک سیاست مداران نظام قواعد را بر هم زد و نفوذی موثر بر روند امور سیاسی در جامعه داشت. در کنار این مورد می توان به نمونه های فراوان از فعالیت نظامی زنان در دوران صفوی هم اشاره کرد که یکی از مهم ترین آن ها حضور زنان در جنگ چالدران می باشد.

زنان دروان صفوی در حوزه اقتصادی نیز بسیار فعال بوده اند به طوری که انتقال اموال از طریق خرید و فروش در بین زنان به عنوان فروشندگان مستغلات و املاک خصوصی کاملاً رایج شود و زنان صفوی نقش مهمی را در سوق دادن املاک و دارایی به سوی فعالیت خیریه به عهده داشته اند.

زن صفوی سهم عمده ای از دارایی های شهری که به مقبره شیخ صفی اختصاص داده می شد در اختیار داشت. اوقافی که زن صفوی برای مقبره شیخ صفی انجام می داد نقش مهم سیاسی و اقتصادی زن را در جامعه صفوی نشان می دهد حتی در این زمان ها

مشاهده می کنیم که زنان مشهور بناهای متعددی را نیز احداث می کنند مثلاً قاجلوخانم اقدام به احداث مقبره شاه اسماعیل در اردبیل، شهربانو دختر شاه سلطان حسین ساخت مدرسه و حمام و دلارام خانم مادر بزرگ شاه عباس دوم به ساخت کاروان سراهای بزرگ و مجهز مبادرت می کنند.

در مجموع نشانه های بی شمار حضور زنان در دوران صفویه و نتایج سودمند و ماندگار آن در تاریخ ایران حاکی از ظرفیت بالای حاکمیت برای پذیرش موثر این قشر در جامعه می باشد که شاید این ظرفیت را بتوان به علت سابقه فرهنگی صفویه و ظهور افراد متعدد و برجسته در عرصه حکمت و مذهب در این دوران دانست.

منابع

سفر نامه شاردن؛ ترجمه محمد عباسی؛ انتشارات بی نا

ایران زمین در گستره تاریخ صفویه؛ دکتر مقصود علی صادقی؛ انتشارات دانشگاه تبریز